

Büyük Kaçgunluk Sonrası Dönemde Şah Sultan Vakıf Arazilerinde Eşkîyalık Olaylarına Bakış*

Bahar KOCABAŞ | 0000-0003-0824-1135 | b.kocabas07@outlook.com
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Anabilim Dalı,
Tokat, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/01rpe9k96>

Prof. Dr. Alparslan DEMİR | 0000-0002-2397-8293 | alparslan.demir@gop.edu.tr
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Anabilim Dalı,
Tokat, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/01rpe9k96>

Öz

Osmanlı Devleti, reyanın can ve mal güvenliğini sağlamak sorumluluğuna sahipti. Devletin idaresinde topluluklar, dirlik ve düzen içinde yaşatılmalıdır ve bu dirlik düzen adaletle sağlanmalıdır. Ancak insanlar gibi doğup çeşitli süreçler yaşayıp ölen devletlerin hayatında zorlu ve buhranlı dönemler yaşanmıştır. Bu buhranlı dönemleri suiistimal etmek için her zaman asiler ve eşkıyalar ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti için de durum farklı değildi. Devlet, kuruluşundan yıkılışına kadar, vatandaşlarının asayiş ve huzurunu korumak amacıyla eşkıyalık faaliyetlerine karşı mücadele etmiştir. Özellikle 16. yüzyılın son yarısında başlayan ve devam eden iktisadi ve sosyal huzursuzluklar eşkıyalık hareketleri adı altında ele alınmıştır. 16. yüzyıl sonrası dönemde de bu neviden huzursuzlukların yaşanmaya devam ettiği bilinmektedir. Eşkîyalık faaliyetlerinin şekli, altında yatan sebepler coğrafyaya ve zamana göre değişiklik göstermiştir. Toplumun her katmanına ve kurumlara sirayet eden bu problemlerin arka planını görmek ve süreci takip etmek arşiv vesikaları ile mümkün olmaktadır. Şah Sultan'ın vakıf arazilerinde yaşanan gerilimi izlemeyi amaçlayan bu çalışmada vakıf akâr, hayrât, tamir, keşif, görevli vb. hususlarla ilgili yazılan çeşitli türlerdeki kayıtların bir araya getirildiği Evâmîr Defterleri temel kaynak olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden alınan Evâmîr Defterlerine ek olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivlerinden ulaşılan çeşitli kaynaklardan da istifade edilmiştir. Evâmîr Defterleri 38 defterden oluşmakta ve M. 1697-1899 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma, Şah Sultan'ın vakıf arazileri üzerinde 18. yüzyılda yaşanan eşkıyalık olayları ile sınırlandırılmıştır. Eşkîyalığın boyutları, vakıf arazisine etkileri ve devletin toplumsal düzeni sağlama çabaları ve eşkıyalıkla mücadelesi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşkîya, Vakıf, Dimetoka, Şah Sultan Vakıfları, Evamir Defterleri.

Atf Bilgisi

KOCABAŞ, Bahar, DEMİR, Alparslan, "Büyük Kaçgunluk Sonrası Dönemde Şah Sultan Vakıf Arazilerinde Eşkîyalık Olaylarına Bakış", *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2024, ss. 50-63.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10513580>

A Look at Banditry Incidents in Shah Sultan Foundation Lands in the Post-Great Escape Period*

Bahar KOCABAŞ | 0000-0003-0824-1135 | b.kocabas07@outlook.com
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
Modern Age, Tokat, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/01rpe9k96>

Prof. Dr. Alparslan DEMİR | 0000-0002-2397-8293 | alpaslan.demir@gop.edu.tr
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
Modern Age, Tokat, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/01rpe9k96>

Abstract

The Ottoman Empire bore the responsibility of ensuring the safety of its people's lives and properties. The communities under the administration of the Ottoman Empire should be maintained in harmony and order, and this state of harmony should be established through justice. However, states, like humans, are born and eventually cease to exist. Throughout the course between birth and demise, states, too, experience challenging and tumultuous periods in their existence. To exploit these turbulent periods, rebels and bandits have consistently emerged. The situation within the Ottoman Empire was no different, and the state consistently fought against banditry activities to maintain the security and tranquility of its citizens from its establishment to its collapse. Economic and social unrest, particularly beginning in the latter half of the 16th century, has been addressed under the umbrella of banditry movements.

In the period following the 16th century, it is known that disturbances of this kind continued to be experienced. The form and underlying reasons of banditry activities have varied depending on geography and time. Seeing the background of these problems, which permeate every layer of society and institutions, and tracking the process is possible through archival documents. Since our goal is to monitor the tension on Şah Sultan's endowed lands, the Evamir Registers serve as the primary source of the research. These registers compile various types of records related to foundation revenues, charitable works, repairs, inspections, officials, and more, making them the fundamental source for our investigation. In addition to the Evâmîr register obtained from the General Directorate of Foundations Archives, various sources accessed from the Presidency Ottoman Archives have also been utilized. The Evâmîr Registers consist of 38 volumes, covering the years 1697-1899. The study has been limited to the banditry incidents that occurred on Şah Sultan's endowment lands in the XVIII century. The dimensions of banditry, its impact on the endowment land, and the efforts of the state to establish social order and combat banditry have been attempted to be understood.

Keywords: Banditry, Waqfs, Dimetoka, Şah Sultan Waqfs, Evamir Registers.

Citation

KOCABAŞ Bahar, DEMİR, Alparslan, "A Look at Banditry Incidents in Shah Sultan Foundation Lands in the Post-Great Escape Period", *TURKAV Institute of Public Administration Journal of Social Sciences*, Volume 4, Issue 1, June 2024, pp. 50-63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513580>

Giriş

Terim olarak “vakıf”, klasik anlamıyla durmak, durdurmak veya alkoymak¹ eylemlerini ifade etse de özel bir bağlamda, bir malın sahibi tarafından yapılan bağışın sosyal, ekonomik ve dini amaçlar için sürekli olarak kullanılmasını içerir.² Bu bağlamda vakıflar, toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmek, eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda katkıda bulunmak amacıyla mal varlıklarını tahsis eden önemli kurumsal yapıları temsil eder. Osmanlı Devleti, fethedilen bölgelerde, devlet adamlarını ve varlıklı kişileri teşvik ederek pek çok vakfın kurulmasını sağlamıştır. Bu vakıflar, özellikle dini kurumlar olan camiler, medreseler ve tekkelerin yanı sıra sosyal hizmetlere odaklanan çeşmeler, sebiller, imaretler ve hastaneleri içermiştir. Osmanlı'nın bu yaklaşımıyla vakıflar, sadece sosyal yardımlaşma amacını yerine getirmekle kalmamış, aynı zamanda buldukları yerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamışlardır.³ Ayrıca belediye hizmetlerini de üstlenen vakıflar, toplumun genel refahına katkıda bulunarak şehirlerin daha sağlıklı ve dengeli bir yapıya kavuşmasında önemli bir rol oynamışlardır.⁴ Bu bağlamda, Osmanlı'nın teşvik politikalarıyla oluşturulan vakıflar, sadece dini alanlarda değil, aynı zamanda sosyal ve belediye hizmetlerinde de etkili bir şekilde faaliyet göstermişlerdir.

Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan vakıflar, karmaşık ve birbirini ile bağlantılı süreçleri olan bir yönetim gerektirmektedir. Yalnızca külliyeler meydana getiren kurum olarak değil bir organizasyon şekli olarak vakıflar içerisinde idarenin beşeriyetinden pek çok sorunu da barındırmaktadır. Finansal zorluklar, yönetim problemleri veya dış etkenler bunlardan bazılarıdır. Ancak, bu zorluklarla başa çıkabilmek için vakıfların bünyesinde problemleri çözmesi yeterli olmaz. Devlet idaresinin de vakıf sisteminde oluşabilecek problemlere set oluşturması gerekmektedir. Toprak sisteminin düzenli işliyor olması, adaletli yönetim, etkin bürokrasi, etkili kaynak yönetimi ve toplum ve ilişkili kurumlarla iş birliği olması

¹ Ferit Develioğlu, *Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2012, s. 1325.

² Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42, İstanbul 2019, s. 475-746.

³ İsmet Kayaoğlu, “Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış”. *II. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) (Konuşmalar ve Tebliğler)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1985, s. 22.

⁴ Fikret Eren, “Osmanlı Dönemi Vakıfları”. *V. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri (7-13 Aralık 1987)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1987, s. 194-197.

gerekmektedir. Vakıflardaki sorunların tespiti ve çözümü, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık makamı tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁵

Vakıf arazilerde yaşanan problemlerde ise sorumlu kişiler ya da sorun yaşayan kişiler tarafından meseleler divana bildirilir. Merkezden gelen emirler doğrultusunda problemler çözüme kavuşturulurdu. Merkezden yani Divandan çıkan emirlerin tutulduğu, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilâtındaki idarî ve askerî birimlerin yapısı, çalışma usulü ve kurumların işleyişi hakkında bilgi veren Mühimme defterlerinde söz konusu problemlere dair pek çok kayıt/hüküm bulunmaktadır.⁶ Mühimme defterleri 17. yüzyıldan sonra konularına göre tutulmuştur. Şikâyet Defterleri, Ahkâm Defterleri, Name Defterleri, Nişan Defterleri gibi alt türler oluşmaya başlamıştır.⁷ Doğrudan veya dolaylı bir şekilde dile getirilen şikâyetlerden oluşan şikâyet defterleri ve genellikle eşkıyanın soygunlarından veya memurların istismarlarından, mahkeme kararlarına itirazlardan, borçlarla ilgili şikâyetlere kadar geniş bir yelpazede konuları kapsar. Ayrıca, köylüler arasındaki toprak anlaşmazlıklarından, tımarlı sipahilerin vergi toplama konusundaki zorluklara, esnafın yaşadığı sıkıntılara kadar çeşitli meseleleri içermektedir.⁸ Ahkâm Defterleri ise şikâyet defterlerine benzer ve eyaletlere göre tutulmuş hali olarak tanımlanabilir.⁹ Bu iki defter türünde de vakıf arazilerinde yaşanan problemlere dair veriler bulunmaktadır. Bunun yanın da Evâmir Defterleri, vakıf akâr, hayrât, tamir, keşif, görevli vb. hususlarla ilgili yazılan emirnâme, ahkâm, nişan, tezkire ve ilmühaber gibi kayıtların bir araya getirildiği defterlerdir. Vakıflarla alakalı problemlere ulaşılabilecek detaylı bilgi içeren kaynaktır.¹⁰

Vakıf arazilerinde yaşanan sorunlar genel olarak şunlardır: sınır anlaşmazlıkları, vakıf gelirlerinin usulsüzce vakıf idaresi ile sorumlu kişilerin zimmetine geçirilmesi, vakıfla ilgisi olmayan kişilerin vakıf için toplanan vergilere el koyması, yerel yöneticiler tarafından haksız vergi talepleri ve vakıf arazisinin reayasına, vakıf toprağına yönelik maddi-manevi zarar veren

⁵ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994, s. 20.

⁶ Mübahat Kütükoğlu, “Mühimme Defterlerindeki Muamele Kayıtları Üzerine”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, İstanbul 1988, 95; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2010, s. 80.

⁷ Halil İnalçık, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzarlar’”, *Osmanlı Araştırmaları* 7-8, İstanbul 1988, 34.

⁸ Genç, Küçük, Gündoğdu, Satar, Karaca, Yıldırım, Yılmaz, *age.*, s.60.

⁹ *Age.*, s. 39.

¹⁰ Mevlüt Çam, İbrahim Turhan, Rıdvan Enes Akçatepe, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, VGM Yayınları, Ankara 2020. s.135.

eşkıyalık faaliyetleri. Bu tür meseleler, vakfın idaresinin etkili bir şekilde yürütülmesini engelleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Çalışma, konu olarak Şah Sultan'ın vakıf topraklarında yaşanan eşkıyalık olaylarını kapsamaktadır. Kaynak olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden temin edilen Evâmîr Defterleri kullanılmıştır. Bu defterler içinden Şah Sultan Vakfında 18. yüzyılda eşkıyalık olayları ile alakalı hükümler seçilmiştir. Bununla beraber Mühimme Defterlerinden Dimetoka ve Şah Sultan Vakıf arazilerini ilgilendiren eşkıyalık konulu hükümler de kullanılmıştır.

1. Şah Sultan Evkâfı'nın Arazilerinde Yaşanan Eşkıyalık Olayları

"Eşkıya", lügatte "bedbaht, talihsiz, haylaz; yol kesen, haydut" gibi anlamlara denk gelen "şâki" kelimesinin çoğulu olarak kabul edilir.¹¹ Zor kullanarak mala el koyma, bunun için cana kastetme, kişilere maddî ve mânevî zarar verme gibi genel bir suç tanımları bulunmaktadır.¹² 16. yüzyılın sonlarına doğru Akdeniz dünyasında yükselen ve 17. yüzyılda ciddi bir sorun haline gelen kargaşa dönemi, nüfus artışı, halkın fakirleşmesi, ticaretin artması ve siyasi iktidarların zayıflaması gibi bir dizi etkenin birleşimiyle tetiklendi.¹³ Anadolu'da başlangıçta küçük gruplar halinde var olan çeteler, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri arasındaki çekişmelerle birlikte önemli bir dönemeç yaşadı. Özellikle Kanunî'nin şehzadeleri arasındaki mücadeleler, eşkıyalık olaylarını artıran ve kontrol altına alınması zor bir duruma getiren önemli bir faktör oldu. Bu iç çatışmalar, bölgedeki istikrarı zayıflatarak eşkıyalık faaliyetlerini teşvik etti.¹⁴ Eşkıyalık faaliyetlerine karışan gruplar arasında farklı sosyal sınıflardan insanlar bulunması, bu suçların mahiyetini derinleştirdi. Özellikle 16. yüzyıl başlarındaki eşkıyalık, sadece basit soygunlarla sınırlı kalmayıp, Osmanlı toplumundaki sosyal ve ekonomik dengesizlikleri yansıtan bir hadiseye dönüştü.¹⁵ 18. yüzyılda eşkıyalık hareketlerinin devam etmesinin nedeni ise

¹¹ Develioğlu, *age.*, s. 1170.

¹² Mücteba İlgürel, "Eşkıya", *TDVİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 466.

¹³ Mehmet Öz, "Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri", ed. Osman Köse, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, İlkadım Belediyesi Kültür Yay. No:12, İstanbul 2017, s. 14.

¹⁴ Mustafa Akdağ, "Celali İsyânlarının Başlaması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 1945, C.4, S.1, s. 32-33; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyânları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.108-109.

¹⁵ İlker Yiğit, Esra Oruç, "Osmanlı Anadolu'sunda Eşkıyalık ve Mekân (1565-1566): 5 Numaralı Mühimme Defteri Üzerinden Bir Değerlendirme", *Ege Coğrafya Dergisi*, S.29, İzmir 2020. s. 29-43.

17. yüzyılda başlayan eşkıyalık faaliyetlerinin önlenememesi olmuştur.¹⁶ Eşkîyalık ve mekan ilişkisi düşünüldüğünde eşkıyaların özellikle ulaşılması zor; dağlık, bataklık, yolsuz düzlükler, nehir ve su kenarları gibi coğrafi alanlara konuştüğünü ve bu bölgelerde faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.¹⁷ Hobsbawm ayrıca bu gibi coğrafyaların nüfus fazlalığı-gelir dengesi korunamadığı için eşkıya ürettiğini ileri sürmektedir.¹⁸ Coğrafyanın doğurduğu veya coğrafyaya sığınan eşkıyalar, geçim kaynaklarını genellikle yağmalama faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ticaret yollarından ve yakındaki köylerden temin ediyorlardı. Osmanlı Devleti döneminde, eşkıyaların zarar verdiği bölgeler genellikle ticaret yollarının kesiştiği stratejik noktalar ve eşkıyaların faaliyet gösterdiği alanlardaki köylerdi.¹⁹ Konu kapsamında bulunan Dimetoka bu yönü ile incelendiğinde Meriç Nehri kenarında uzanmaktadır. Vadiye yerleşmiş olan Dimetoka zengin kırsalı ve geniş avlanma alanı ile saraylıların tercih ettiği dinlenme yerlerinden biriydi.²⁰ Karşı kıyısında bulunan Edirne ile benzer bir coğrafyaya sahiptir. Bu yönü ile eşkıyalara fırsat sunan bir yerleşim yeri olduğu düşünülebilir.

Mühimme Defterlerinde bulunan verilerden Dimetoka ve eşkıyalık olayları ilişkisi izlendiğinde bölgede çeşitli eşkıya çetelerinin geniş bir tarih aralığı içinde mevcut olduğu görülmektedir. En erken Kasım 1576 (h. B 984) tarihli olarak Dimetoka ve Platimana kadılarına hitaben yazılmış emirde Hûb Bâli, Şemsi, Bektaşoğlu, Seyyid İzzed, Kürd Veli, Kürd ve Pir veli isimli eşkıya çetesinin evleri basıp adam katlettikleri, yağma yaptıkları bildirilip faillerin cezalandırılması emredilmiştir.²¹ Bir başka kayıta Dimetoka bölgesinde yandaşları ile yayılan Karaca isimli şakiden bahsedilmektedir. Çeteleşmiş olan bu eşkıya evler basıp çeşitli zulümlerle ahaliyi huzursuz etmiştir. Devlet merkezinden gönderilen emirle eşkıyanın yakalanması için askerler ve iki yüz nefer süvari seferber edilmiştir. Eylül 1690 (h. Za 1101) tarihli bu belge Dimetoka, Megri, Ferecik kadılarına vilayet ayanlarına ve iş erlerine hitap etmektedir.²² Dimetoka'ya bağlı kaza ve köylere yayılan eşkıyalık olaylarına bir örnek de Nisan 1702 (h. Za 1113)

¹⁶ Selim Özcan, "XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkîyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları No: 12, Samsun 2009, s. 111.

¹⁷ Yiğit, Oruç, *agm*, s. 29-43; Hobsbawn, *age*, s. 11.

¹⁸ Hobsbawn, *age*, s. 22.

¹⁹ Yiğit, Oruç, *agm*, s. 34.

²⁰ Stefan Dimitrov, "15 ve 16. Yüzyılları Boyunca Dimetoka'daki Kentsel Nüfusun Demografik Özellikleri", *Dünden Bugüne Batı Tarkya Uluslararası Sempozyumu*, (çev. Önder Kocatürk), Türk Ocakları, İstanbul, İstanbul 2016, s. 34.

²¹ COA. A. {DVNS.MHM.d, 29/59, s.26, 16 B 984/ 8 Kasım 1576.

²² COA. A. {DVNS.MHM.d, 109/35, s.9, Evasıt-ı Zilhicce 1108/ 1-10 Temmuz 1697.

tarihli Kapudan Paşa'ya gönderilen hükümdür. Buna göre Dimetoka kazasının Cebel nahiyesinin Debecik-i Viran köyü sakinlerinden olan eşkıyanın ahaliye zulmettiği bildirilmiştir.²³ Dimetoka naibine gönderilen aynı tarihli bir diğer belgede, Kör Hasan, Kara Ali, Osman, Kara Ali oğlu Mehmed, Osman Hoca oğlu Ahmed, Hûbyar oğlu Ahmed, Erzan oğlu Kara Mahmud, Sarraf oğlu Cafer isimli şakilerin isimleri zikredilmektedir. Bu kişiler eşkıya olmak için gerekli suçların neredeyse tamamını gerçekleştirmişlerdir. Yol kesme, adam öldürme, ev basıp yağma yapma, evli kadınları dağa kaldırma suçlarına bulaşan bu sekiz şakinin katline karar verilmiştir.²⁴ Edirne'nin asayişinden sorumlu olan eşkiyaları takip etme ve yakalama görevi bulunan Edirne bostancıbaşısına²⁵ ve İnöz (Enez) kale dizdarına gönderilen Eylül 1710 (h. B 1122) tarihli bir başka hükümde Dimetoka ahalisinden kadınlara ve oğlan çocuklarına tecavüz eden ve ahaliye çeşitli zararlar veren Behram oğlu Ahmed şakisinden bahsedilmekte ve bu şakiye İnöz kalesinde kalebentlik cezası verildiği bildirilmektedir.²⁶

Dimetoka kazası naibine gönderilen Eylül 1713 (h. R 1125) tarihli başka bir emirde Kızıl Deli Sultan ismi ile bilinen ve Dimetoka'da derbend görevi gören zaviyesi etrafında gelişen köyün kurucusu Kolonizatör Türk Dervîşi Seyyid Ali Sultan'ın²⁷ cemaatinden Mansur'un evi; Halil, Hasan Ali, Ömer, İbrahim isimli kişilerden oluşan bir gurup eşkıya tarafından kapısı kırılarak basılmış oğlu ve eşi kılıçla darp edilmiştir. Üstelik daha evvel yine aynı şekilde gelip yalın ayak dağa götürülmüşlerdir. Bu kişilerin yakalanmaları ve gerekli işlemin yapılması emredilmiştir.²⁸ Dimetoka naibine gönderilen Mart 1713 (h. S 1125) tarihli diğer bir hükümde, Dimetoka ahalisinden olan ve bulunduğu şehir halkına zulmeden bir eşkıyanın başka bir yere sürgün edilmesinden bahsedilmektedir.²⁹ 1723'ün aralık ayında (h. 1136) Edirne mollasına ve Dimetoka'nın da içinde bulunduğu kaza naiblerine gönderilen bir hükümde Dimetoka, Malkara, Keşan kazalarında ve köylerinde bulunan eşkıyanın yakalanması ve cezalandırılması istenmiştir.³⁰

²³ COA. A. {DVNS.MHM.d, 112/682, s.191, 30 Za 1113/28 Nisan 1702.

²⁴ COA. A. {DVNS.MHM.d, 112/681, s.191, 30 Za 1113/28 Nisan 1702.

²⁵ Murat Yıldız, "15-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, C.3, S.3, 2011 s. 389.

²⁶ COA. A. {DVNS.MHM.d,117/143, s.33, 30 B 1122/ 24 Eylül 1710.

²⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İşkân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Ankara 1942, s. 293.

²⁸ COA. A. {DVNS.MHM.d, 120/77, s.68, 10 N 1125/ 30 Eylül 1713.

²⁹ COA. A. {DVNS.MHM.d, 117/1015, s.253, 20 S 1125/ 18 Mart 1713.

³⁰ COA., A. {DVNS.MHM.d, 314/860, s.314, 30 Ra 1136/ 28 Aralık 1723.

Şah Sultan I. Selim'in kızı, I. Süleyman'ın kız kardeşi ve Lütü Paşanın eski eşidir. Vakfiyesinde Dimetoka Kazasının Ahlatlı, Yusufklar, Düşbudak, Baraklar, Tabaklar, Azatlı, Çakırlar, Yağbasan, Gölürani, Karanasuh ve Güreciler köylerinin gelirlerinin vakıflarına temlik edildiği bildirilmiştir.³¹ Osmanlı kadısının hem köylüyü hem devleti temsil etmesi köylünün yaşadığı zulme karşı devlete isyan etmesine mâni olduğunu düşündürebilir. Muhtemelen bu yüzden köylü zulme uğradığında toprağını terk etmekten başka çare bulamıyordu. Devlet, reyanın bu sıklıkla çaldığı kapının aslında hep açık olduğunun farkında olması nedeniyle eşkıyalık olaylarında ilk önce bu kapıyı kapatmayı amaçlıyordu. Edirne bostancıbaşı ağaya ve Sultanyeri kadısına ve vakfın re'ayası bulunduğu yerlerin kadılarına hitaben yazılan Haziran 1719 (h. B 1131) tarihli hükme göre; Haremeyn-i Şerîfeyn Evkâf Nâzırı olan Beşir Ağa, divana arz gönderip merhume Şah Sultan Evkâfı'ndan Sultanyeri kazasında Dağardı mukâta'asına bağlı Bölük isimli karye reayasının kefere olduğunu ve civar köylerden Nasuhlar cemaati olarak bilinen Vize karyesi eşkıyasından rahatsız olduklarını bildirmiştir. Eşkiyanın şekavetinden kefere reyanın Hasköy kazasına yerleştiğini ve bunun sonucunda vakıf mahsulünde eksiklerin olabileceğini haber vererek, Hasköy ve diğer yerlere dağılan reyanın Edirne bostancıbaşı tarafından eski yerlerine yerleştirilmesi hususunda hüküm verilmesini rica etmiştir.³² Benzer bir örnek olarak Mart 1753 (h.1166) tarihli Haremeyn-i Şerîfeyn Evkâfı Nâzırı Beşir Ağa'nın Divana, evkâf arazisinde yaşanan ve reyanın mağdur olduğu eşkıyalık olaylarından haber veren arzı gösterilebilir. Gönderilen arza cevaben hazırlanan hükme göre, merhume Şah Sultan evkâfına ait olan Dağardı mukâta'ası toprağına, herhangi bir kişi veya kurumun müdahalede bulunması vakıf yolu ile yasaklanmıştır. Ancak, Dağardı mukâta'asında ikamet eden ve Koca Nalband ismi ile bilinen bir şahıs ve arkadaşları Abdülbaki, Kayıkçı İbrahim, Ebu Bekir adet haline getirip devamlı mukâta'a reyasını asılsız ithamlarla suçlayarak, katlederek, mallarına el koyarak reyanın güvenliğini tehdit eder hale gelmişlerdir. Beşir Ağa; bu durumdan rahatsız olan reyanın, belgenin ifadesi ile "*parâkende ve perişan*" olacağından endişe ederek, bu kişilerin İnöz kalesine kalebent yapılmasının ve daha sonra başka bir yere sürgün edilmesinin, vakfın nizamını bozacak tapu satışları ve çeşitli işlerden engellenmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Daha evvel de Dağardı mukâta'ası voyvodasının konağını basıp eşyalarını ve mallarını gasp ettiğini belirterek tayin olunan

³¹ VGMA, Evkaf Vakfiye (Ev. VKF.) 09, s.6.

³² VGMA, Defter-i Kuyûdât-ı Evâmîr-i Âlîşân, 364/10, 227/2, 30 B 1137/18 Haziran 1719.

mübaşirler eliyle bu kişilerin nerede bulunursa yakalanması ve gasp ettikleri malların iadesinin sağlanması hususunda emir ricasında bulunmuştur.³³

Braudel, Türkiye'nin de içlerinde bulunduğu bütün Akdeniz memleketlerinde, 16. yüzyıl hayatının, işsiz ve ekmezsiz insanların başvurdukları soygun ve hırsızlıklarla dolu olduğunu söylemektedir. Akdağ'a göre bu alandaki sosyal bir değerlendirme, ortaya çok açık benzerlikler koymaktadır. Marmara'nın tüm çevresinde hem Rumeli hem de Anadolu yakasında, hırsızlık ve haydutlukla geçinen işsiz ve güçsüz kişiler küçük guruplar oluşturarak ve çeşitli suçlar işleyerek dolaşıyorlardı.³⁴ Bu duruma örnek olacak Nisan 1752 (h. C 1165) tarihli bir hüküm, Edirne bostancıbaşısına ve ilgili kazaların kadılarına gönderilmiştir. Bu hükümde, Haremeyn-i Şerîfeyn Evkâfı Nâzırı Beşir Ağa'nın Divan'a arz gönderdiği belirtilmiştir. Arzda aktarılan bilgi şöyledir: Merhume Şah Sultan Evkâfı, Dimetoka kazası, Dağardı ahalisinden Salih, Seyyid Mahmud ve Seyyid Ahmed, Akbeydağı isimli mahalde yaşayan eşkıya taifesinden Timürcü oğlu Bekir ile Hasan karındaşı Kel Halil ile ticaret yapmak için bir araya gelmişlerdir. Bu arada eşkıyaların Salih, Seyyid Mahmud ve Seyyid Ahmed'i öldürme maksadıyla saldırıda bulunmuştur. Saldırı sonucunda darp edilen ve yaralanan Salih, Seyyid Mahmud ve Seyyid Ahmed, yanlarında bulunan 1580 kuruş nakit parayı ve 300 kuruşluk kıymetli eşyayı eşkıyaya çaldırılmıştır. Beşir Ağa Divan'a gönderdiği bu arz ile kazada görevli mübaşirler tarafından eşkıyanın yakalanıp gerekli işlemlerin yapılmasını ve bahsi geçen para ve kıymetli eşyaların teslim edilmesi için tezkere yazılmasını rica etmiştir.³⁵

17. yüzyılın getirdiği büyük sosyoekonomik zorluklar ve devletin kalıcı hâkimiyetini sürdürme çabaları karşısında, köylüler kimliklerini değiştirmeye ve ayakta kalmaya yönelik yeni yollar bulmak zorunda kaldılar.³⁶ Bu köylülerden kimi eşkıya kimliğine bürünürken kiminin de borçlu olduğu görülmektedir. Bir köyün topluca borçlu olması üzerine durulması gereken bir konu olup halkın yaşadığı zorluğa parantez açmaktadır. Tefeci Abdi Ağa hakkındaki hükümden eşkıya tanımlaması yapmak zordur. Bir tefecinin zorbalığı söz konusudur. Zorbalık ve haydutluk birbirleri yerine kullanılan ifadelerse bu şekilde kabul edilebilir ve borç meselesi bir köyü dağılmanın eşğine getirmiştir. Hakkında çok fazla detay verilen Haziran 1755 (Ş 1168) tarihli Haremeyn-i Şerîfeyn müfettişi vekili ve kadılarına hitaben yazılan

³³ VGMA, Defter-i Kuyûdât-ı Evâmîr-i Âlişân, 330/50, 237/3, 13 Ca 1166/ 18 Mart 1753.

³⁴ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyanları*, Cem Yayinevi, İstanbul 1995, s. 97-99.

³⁵ VGMA, Defter-i Kuyûdât-ı Evâmîr-i Âlişân, 330/50, 93/1, 4 C 1165/ 19 Nisan 1752.

³⁶ Barkey, *age*, s. 12.

hüküm Beşir ağanın talebi üzerine çıkarılmıştır. Beşir ağanın divana gönderdiği arza göre Şah Sultan Evkâfı olan Dimetoka kazasında Dağardı mukâta'asına tabi Belvan karyesi reayası murâbahacı denilen bir tür tefeci taifeden Abdi Ağa'ya borçlanmıştı. Reaya borcunu ödediği halde Abdi Ağa söz konusu borcu tekrar tekrar talep edip reaya tarafından bu istekleri karşılanmazsa cebren tutuklayıp, reayayı hapsederek cezalandırmaktadır. Beşir Ağa bir türlü edası mümkün olmayan bu borç senedi ile reyanın kaybolacağından endişe etmiş ve bu durumu bildirmiştir. Buna göre ödemenin kanuni bir şekilde yapılması ve reaya zulmedilmemesi hakkında Gazi Sultan Mahmud Han zamanında emir çıkartılmıştır. Bu hüküm aynı zamanda emrin cülüs sebebi ile yenilendiğini ifade etmektedir.³⁷

Evâmir defterlerinden seçilen bu örnekler doğrudan vakıf topraklarını ve vakıf reayasını etkilemektedir. Ortaya çıkan eşkiyanın temizlenmesi ve halkın zulümden korunması hakkında devlet eşkıyalık faaliyetlerine karşı tedbirler almış ve çeşitli fermanlar göndermiştir. Eşkiyanın saldırılarını engellemek ve halkın kendisini daha emniyette olduğunu görmesi için sıklıkla kalebentlik ya da sürgün cezalarının verildiği görülmektedir. Ferdi eşkıyalık faaliyetleri olduğu gibi birkaç kişinin oluşturduğu guruplar da mevcuttur. Ayrıca çevresi güçlü kişilerce şakiler desteklenerek eşkıyalık faaliyetler yürütülmüş olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda örnek olması açısından merhume Şah Sultan Evkâfı'ndan Dimetoka kazasında Dağardı ve tevâbi'i mukâta'asında mutasarrıf olan Baki Abdullah Ağa ve Süleyman Ağa'nın Divan-ı Hümayuna arz-ı hal etmeleri üzerine Temmuz 1763 (h. M 1177) tarihli hüküm çıkartılmıştır. Buna göre, Dimetoka kazasından Atsızoğlu, Kara Hasan ve Kapakçı İbrahim isimli kişiler ayanlık iddiasında bulunmuşlardır. Ayrıca etraflarına topladıkları civardaki eşkiyayı reyanın üzerine gönderip çeşitli bahanelerle reayayı suçlayıp vergiye el koymuşlardır. Reaya malında ve mahsulünde eksiklik olacağı, reyanın yerleşim yerini terk edeceği endişesi üzerine ayanlık iddiasında bulunan kişilerin ve etrafındaki eşkiyanın durdulması istenmiştir. Şayet tenkid ve tenbih üzerine herhangi bir değişiklik olmazsa sürgün edilmeleri rica edilmiştir. Bu rica üzerine ferman çıkartılmıştır.³⁸

Sonuç

Eşkiya olaylarına çözüm bulunması için bölge ahalisinin şikâyetle bulunabildiği, Vakıf arazilerinde ise sorunu daha ziyade Haremeyn-i Şerîfeyn Evkâfı Nâzırının ilettiği görülmektedir. Makalenin başında yapılan

³⁷ VGMA, Defter-i Kuyûdât-ı Evâmir-i Âlişân, 332/123, 217/1, 27 Ş 1168/ 8 Haziran 1755.

³⁸ VGMA, Defter-i Kuyûdât-ı Evâmir-i Âlişân, 334/4, 4/2, 3 M 1177/ 14 Temmuz 1763.

mekân vurgusuna istinaden Dimetoka kazası geniş bir alanı işaret etmektedir. Coğrafi özellik açısından değerlendirildiğinde kısmen dağlıktır ama yoğunlukla nehirler ve ovalardan oluşur. Dimetoka genelinde eşkıyalık olaylarının hasat vakti olan sonbahar mevsiminde yaşanırken Şah Sultan arazisinde yaşanan eşkıyalık olayları ilkbahar mevsiminde görülmüştür. Dimetoka genelinde yaşanan eşkıyalık; yoğunlukla ev basma ve dağa kaldırma türündendir. Genellikle hasat vakti yaşandığı görülen olaylarda amaç yüksek ihtimalle toplanan mahsuldür. Fakat vakıf arazisinde bahar aylarında yaşandığı saptanan eşkıyalık olaylarında hırsızlık, katl, asılsız şikâyet vakaları görülür. Bunlar da mahsul bekleyen köylünün elinde avucunda olanı almak için meydana gelen hareketliliklerdir. Şakilerin isimleri eşkıyalık hareketinin kimliğini ortaya koymaktadır. Dimetoka genelinde yaşanan olaylarda Hûbyar, Hûb Bâlâ, Bektaş gibi Alevi-Bektaşî menşeli isimlere rastlanır ama bu isimlerle iş birliği içinde bulunan Hoca oğlu Ahmed denge unsuru olarak aslında eşkıyalığa dini bir kimlik yüklemenin önüne geçer. Eşkıyalık olaylarının dini zümrelere mensup kişilerin evlerine kadar taşıdığı görülmektedir. Vakıf arazinde eşkıyalık olayları değerlendirildiğinde aynı vakıf reayasının birbirine üstünlük çabası izlenmektedir. Bir taraf zalim diğer taraf mazlum kalmayı seçmiştir. Vakıf reayasının kurtuluş için meylettikleri en net yol toprağı terk etmektir. Şah Sultan reyası şakilerle sık sık karşılaşmaya başladıklarında çareyi yakınlarda bulunan Hasköy'e gitmekte bulmuşlardır. Diğer belgelerde Evkâf Nâzırının önlemeye çalıştığı şeyin reyanın perakende ve perişan olmasıdır. Köylülerin ayrıca ekonomik olarak zor durumdan geçtikleri söylenilebilir. Bir köyün tefeciye muhtaç olması buna iyi bir örnektir. Osmanlı idaresince merkeze ulaşan şikayetlere çeşitli çözümler bulunmuştur. Çözüm olarak genellikle sürgün yolu kullanılmıştır. Gasp, hırsızlık, yağma gibi vakalarda asilerin bulunup çalınan mal ve eşyanın iadesi istenmiştir. Kalebentlik çözüm olarak kullanılan bir diğer ceza türüdür.

	
Makale Bilgileri:	
Geliş Tarihi:	08.01.2024
Kabul Tarihi:	15.01.2024
Yayın Tarihi:	30.06.2024
Değerlendirme:	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan:	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması:	Yapıldı / Turnitin
Etik Bildirim:	turkavsoybilimlerdergisi@gmail.com
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları & Lisans:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Article Information:	
Date of Submission:	08.01.2024
Date of Acceptance:	15.01.2024
Date of Publication:	30.06.2024
Peer-Review:	Double anonymized - Two External
Ethical Statement:	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "...", orally delivered at the ... Symposium... * This article is extracted from my master thesis/ doctorate dissertation entitled "...", supervised by ... (Master's Thesis/ Ph.D. Dissertation, ... University, City/State, Year). * It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks:	Yes / Turnitin
Complaints:	turkavsoybilimlerdergisi@gmail.com
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights & Licence:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Kaynakça | References

A-Arşiv Kaynakları

a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA.):
- Mühimme Defterleri (A. {DVNS.MHM.d.): 29, 109, 112, 117, 120, 131.

- Evkaf Vakfiye (Ev. VKF.): 09.

b. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA):

- Defter-i Kuyûdât-ı Evâmîr-i Âlişân: D.364/ G. 120, 330/50, 332/123, 334/4.

B-Telif Eserler

AKDAĞ, Mustafa, “Celali İsyânlarının Başlaması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.4, S.1, Ankara 1945, s. 23-50.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyânları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, 1942, s. 279-386.

BARKEY, Karen, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), Yurt yayınları, İstanbul 2011.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2010.

ÇAM, Mevlüt, İbrahim Turhan, Rıdvan Enes Akçatepe, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, VGM Yayınları, Ankara 2020.

DİMİTROV, Stefan, Önder Kocatürk, “15 ve 16. Yüzyılları Boyunca Dimetoka’daki Kentsel Nüfusun Demografik Özellikleri”, *Dünden Bugüne Batı Tarkya Uluslararası Sempozyumu*, Türk Ocakları, İstanbul 2016, s. 34-41.

EREN, Fikret, “Osmanlı Dönemi Vakıfları”. *V. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri (7-13 Aralık 1987)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1987, s. 194-201.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2012.

GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2019, s. 475-479.

HOBSBAWM, Eric J., *Haydutlar*, (Çev. Fatma Taşkent), Logos Yayınevi, İstanbul 1990.

İLGÜREL, Müctema, “Eşkîya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 466-469.

İNALCIK, Halil, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzarlar’”, *Osmanlı Araştırmaları* 7-8, İstanbul 1988, s. 33-54.

KAYAOĞLU, İsmet, “Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış”. *II. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) (Konuşmalar ve Tebliğler)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1895, s. 22-15.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Mühimme Defterlerindeki Muamele Kayıtları Üzerine”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, İstanbul 1988, s. 95-112.

ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.

ÖZ, Mehmet, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, ed. Osman Köse, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık Ve Terör*, Kültür Yay. No:12, İstanbul 2017, s. 11-19.

ÖZCAN, Selim, “XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkîyalık Hareketleri”, ed. Osman Köse, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Samsun 2009, İlkadım Belediyesi Kültür Yay. No:12, s. 83-92.

YILDIZ, Murat, “15-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı”, *History Studies*, C.3, S.3, 2011, s. 383-394.

YİĞİT, İlker, Esra Oruç, “Osmanlı Anadolu’sunda Eşkîyalık ve Mekân (1565-1566): 5 Numaralı Mühimme Defteri Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Ege Coğrafya Dergisi*, S. 29, İzmir 2020, s. 29-43.